

TRENCSÉNYI LÁSZLÓ

Az alternatív iskolák szellemi tőkéje

<https://doi.org/10.71157/upsz.2025.11-12.10>

NAPLÓ

Kereszty Zsuzsa nem egyszerűen hosszú és érdekes életműve összefoglaló prezentációjára készül, hanem a jövőre. Ezért kezdeményezte az „Alternatív iskolák szellemi tőkéje” elnevezésű, szelíden demonstratív konferenciát. A Magyar Pedagógiai Társaság meghívására a Szabad Iskolákért Alapítvány (SZIA) és az Alapítványi és Magániskolák (-Óvodák) Egyesülete (AME) védnöksége mellett 11 általa kiválasztott (gyakorlatilag a közel negyven év előtti, a politikai rendszerváltás körüli folyamatok árnyékában, az iskolaügy „forradalmas” időszakában alapított) ún. alternatív iskola reprezentánsai mutatták fel kidolgozott és őrzött, „népgazdasági hasznosításra” érdeemesnek tartott értékeiket egy bő kétórás, a koronatanúk – Galambos Rita és Gönczöl Enikő – által feszesen moderált szakmai showműsorban.¹ Így szót kapott Andóné Nagy Katalin (Kincskereső Iskola), Bakonyi Katalin

(Pesthidegkúti Waldorf Iskola), Fehér Márta (Közgazdasági Politechnikum), Horn György (Alternatív Közgazdasági Gimnázium), Kerényi Mari (Zöld Kakas Líceum), Lányi Marietta (Gyermekek Háza), Lipták Erika (Rogers Iskola), Mezei Kata (Buratino Iskola), Orsós János (dr. Ámbédkar Iskola), Szebényi Csilla (Belvárosi Tanoda) és Szeszler Anna (Lauder Javne Magyar-Zsidó Közösségi Iskola).²

Az előadók a kezdeményező javaslatára két fókuszra figyelve két felvonásban szóltak: először a gyerekek, tanulók, megismerésük, támogatásuk és értékelésük volt a középpontban, másodsorban az együttműködések generálói: az intézményvezetők, a pedagógus kollégák s további, a közösségteremtésben számításba veendő csoportok (elsősorban a szülők, családok).

A beköszöntőt jegyző Dobos Orsolya az AME nevében azt kívánta a jelenlévők³

¹ A konferencia kontextusában rendre felbukkant a Knausz Imre kezdeményezte vitasorozat „Az iskola jövőjéről”, s ugyancsak az elmúlt napokban az MPT és a Piros Fecskék Pedagógiai Kollektíva szervezésében a „Tantervvel vagy nélkül?” provokatív kérdésre válaszokat kereső szakmai rendezvény.

² Máris hozzáteszem, hogy az előkészítés során rendre gondolkodás tárgya volt az alternatív iskolák új és még újabb nemzedékeinek meghívása is. Így szó esett a Kürt Gimnáziumról, a tatai Színes Iskoláról, a keszthelyi Életfáról, a Budapest Schoolról, a Tág Világról, a Diákszempontról, az Igazgyöngyről, a Tanext Akadémiáról, és sorolhatnám. Az ő sikertörténeteik és drámáik ugyanúgy hozzátartoznak a bonyolult történehez. A folytatásban – pl. a SZIA április 24-iki konferenciánapján (ahol az Apor Vilmos Főiskola lesz a házigazda) – bizonyára szó esik róluk is.

³ Horn György szakasztikus megjegyzése volt a rendezvény vége felé, hogy a népes (több mint 50 jelenléti és 30 online személyt számláló) hallgatóságból alig lát öt kollégát, aki 30 éven aluli, a többiek jóformán együtt éltek át az előadókkal az emlegetett csaknem fél évszázadot. Kereszty Zsuzsa közös fájdalmas veszteségünként ebből a jeles kompániából Várhegyi Györgyöt, Vekerdy Tamást és Mihály Ottót említette.

bátorítására igazolni, hogy a bemutatkozók innovációit – a legtöbb vonatkozásban – akár a mai tanügyigazgatási viszonyok közt is lehet alkalmazni.

Mit emelnék ki az egyes – egyébként szembeszökően harmonizáló, megannyi hasonló eljárást és jobbára a beválás tapasztalait bemutató – megszólalásokból?

A Zöld Kakas merész kísérleteiben új és új terminusok jelennek meg. „Atipikus tehetség”-nek nevezik különös érdeklődéssel és tanulási sajátosságokkal rendelkező tanítványait, e megközelítés ethosza vezérel a szinte teljes differenciás felé az iskolai életet. „Ha kérdezik egy gyerektől, hogy hanyadikos, azt mondja: attól függ, melyik tantárgyból.”

A Lauder Iskola történetéből a hagyományokra építő, organikus és szélesedő közösségfejlődés emelkedett ki. A Közgazdasági Politechnikum az iskolai osztályozás jezsuita örökségétől megszabadulva árnyalt, szöveges, az önértékeléssel is számoló, kölcsönös értékeléssel dolgozik, fontos elem a nagy elődöket (akár Neillt, akár Korczakot, akár Sztehlót, akár Makarenkót) idéző „iskolai bíróság” intézménye ebben a folyamatban.⁴ A Waldorf-iskola az alapító hagyományai szerint a „kéz, a szív és a fej” egységét érvényesíti a nevelőmunkában – a munkarendben, a tanulás felfogásában. A Burattino Iskola életéhez olyan gyerekek is tartoznak – a siker reményével felvértezve –,

Nem lehet egyszínű tantervvel sokszínű gyerekeket fejleszteni!

akiket nem csupán az állami iskola vetett ki, de az állami gyermekvédelem is. A tanulás mellett értelemszerűen átgondolt szociális segítség, nemkülönben a zeneszó és a dráma képezi az iskolai folyamatok lényegét. A Belvárosi Tanodában is voltaképpen a mentorálás veszi át a tanárkodás szerepét, a különleges utakon járó tanulók mégis rendre eljutnak az érettségiig. A Kincskereső Iskola életének új szakaszában az infrastruktúra fejlesztése jelenti, már-már projektszerűen – két új tanterem közösségi kivitelezésben –, az iskolai életnek „a holnapi nap öröme” fókuszáló fő tevékenységét, persze az előtte bemutatkozó iskolákhoz hasonló családias-

ság, differenciálás, személyre szóló értékelés stb. mellett.⁵ A Rogers Iskola központi alapelve a tanulók kíváncsisága, mindeki fontosságának tisztelete. (Ilyen egyszerű

volna?) A dr. Ámbédkar Gimnázium szakmai vezetője, aki a Belvárosi Tanodában érettségizett egykor, a halmozottan hátrányos helyzetű borsodi régióra és a régióban élő roma/cigány gyerekekre hivatkozva emelt szót az alternatív iskolák felelősségéről a társadalmi felelősségvállalás dolgában. Miért maradhat ki több tízezer gyerek a korszerű – humanista és demokratikus – pedagógia jótéteményeiből?⁶ A Gyermekek Házában az inklúzió megvalósult, beteljesült valóság. Nem lehet egyszínű tantervvel sokszínű gyerekeket fejleszteni! Ezzel a

⁴ A jeles nemzetközi, történelmi elődök emlegetése nem jellemezte a konferenciát (persze az egyik bemutatkozó iskolának nevet adó amerikai pszichológus-pedagógus neve megkerülhetetlen). Kereszty Zsuzsa idézte fel gyerekkorából a meghatározó élményt, Domokos Lászlóné Új Iskoláját – ahol egyébként Göncz Árpád is tanult elemista korában. Keresztyhez fordulva én hoztam szóba „iskolái” között Leveleki Eszter bányi Pipeclandját, ahol kamaszként szobafőnökösödött *Jolán* táborigénben.

⁵ Híven az alapító Winkler Márta törekvéseihez.

⁶ A résztvevők nem egyszerűen empátiával hallgatták Orsós János „kiáltványát”; az MPT következő „nagyrendezvényét” e problémának szenteli, hogy a drámai helyzetek és a jógyakorlatok kellő társadalmi – és politikai – figyelmet kapjanak.

hitvallással az iskola nevelőtestülete képes volt azonosulni.

Horn György voltaképpen nem is az AKG-ról szólt (az immár hatalmas iskolai szervezet széttagolása 25 kiskolává voltaképpen az iskolátlantítás lépése), hanem arról, hogy az iskolaintézmény történeti kialakulásában, fogantatásában is „rettenetes hely”, amelynek a XXI. századra megérett új, otthonos, ösztönző-támogató helyekre történő cseréje. Ahol három funkciót kell voltaképpen gyakorolni: a tanulási képességek fejlesztését; a motiváció megőrzését és a szociális képességek megerősítését. Ehhez kellene új terek, új szervezetek s alighanem új professzionista segítő felnőttek is.

Pesszimista vagy optimista zárszó volt ez? Mindenesetre Czike Bernadett, a SZIA szakmai vezetője töretlen optimizmussal kínálta az Alapítvány fontos könyveit, tanfolyamait – bátorítva a kultúráváltásra készülőket, készítőket.

A prezentációkat követő szabad vita, melyet már nem közvetített a Youtube, néhány nagy, átfogó kérdés körül parázslott. „Addig jó, míg az alternatív pedagógusok, akár Horn György mondja saját iskolájáról, hogy rettenetes hely, s nem a tanulók” – tette szavá egy beszélgetőtárs. De rendre felmerült a dilemma: az iskola világa általában – avagy az egész világon – rossz, vagy vannak azért nemzeti sajátosságok ebben a

diszfunkcionalitásban?⁷ Végül is kik az alternatív pedagógiák, iskolák hasznélvezői? A fizetőképes kereslet? Volt, aki szerint ezek nem is olyan rettenetes összegek, kifizethetőek a középosztályi keresetektől is. Egy beszélgetőtárs Hofi emlékezetes poénját hivatkozta: „fog-e tudni úszni az, aki nem tud, ha megfizetem?” A vitában a metafora továbbfejlődött. Mi van akkor, ha „tud úszni” az innovatív (demokrata, humanista) pedagógus, de az oktatáspolitikai más sportágra kényszeríti? Cui prodest? Kinek érdeke a műveletlenség diadala? A kritikai gondolkodás elfojtása? Ez általában a hatalmukat védő elitek szándéka. Megtörhető-e ez a szándék? Rávehető-e bármely – régi, új – kormányzat az alternatív pedagógiák *szellemi tőkéjének* kamatoztatására? Ha igen, milyen eszközökkel? Kinek az eszközeivel? S elegendő-e minderre egy kormányzat rábeszélése? Amikor a társadalom más csoportjai – sok más csoportja – nem jelenti be szándékát az iskola kultúráváltására? A szülők az osztályozásból értenek: pofon jár-e a gyerekeknek vagy csokoládé? Nem bánják a fegyelmező iskolát. A pedagógustársadalom sem igazán nyitott a funkciók újrafogalmazására. (Kapott kritikát a pedagógusképzés is.)

Mi van akkor, ha tud úszni az innovatív pedagógus, de az oktatáspolitikai más sportágra kényszeríti?

Knausz Imre rezignáltan, egyben bölcsen utalt arra, hogy e változásnak – vagyis az iskola *szociális térére* alakításának – az elterjedése hosszú, türelmet igénylő, évtizedes folyamat. De az a kérdés

⁷ Megjegyzem, ez a kérdés szinte szóról szóra így tétetett fel a Gyermekjogi Civil Koalíció minapi konferenciáján, ahol a Gyermekjogi Egyezmény két Janusz Korczaktól eredeztethető alapelvét tette mérlegre az MPT nevében felszólaló Makai Éva is. A *tisztelethez fűződő* jogok sajnálatosan gyakori megsértéséért okolható a pedagógusok körében a kívánatos kultúráváltás elmaradása (késlekedése?), ám az *önazonosság*hoz fűződő jogok megsértésében a magyarországi iskolaügyben rendre kimutathatók a rendszerhibák (akár az erőltetett óvodai iskolaelőkészítésre, a rugalmas beiskolázás befagyasztására, a tankötelezettség határának leszállítására, akár a tragikus szegregációra, nemkülönben a gyermekotthonokban legutóbb napvilágra került abúzusokra gondolunk).

is foglalkoztatja, hogy nem söpör-e el minden alternatív vágyat a klímaválság, új járványok, háborúk, diktatúrák, a szegénység, a társadalmi feszültségek, konfliktusok.

Azokat a vágyakat is, melyeket az alternatív iskolák – láthattuk, hallhattuk – hazánkban is rövid fél évszázad alatt követhető *jógyakorlatokká* transzformáltak.

